

EĞLENCELİ DÜNYAMIZ

DÜNYAMIZIN

EĞLENCELİ

COĞRAFYASI

**İSRARLA
TAVSİYE
EDİLİR!**

ANITA ÇANERİ RESİMLEYEN MIKE PHILLIPS

DÜNYAMIZIN EĞLENCELİ COĞRAFYASI

Editör: Duygu Dalgakıran
Resimleyen: Mike Phillips
Kapak ve İç Uygulama: Ebrar Çiçek

1. Baskı Eylül 2012
Uluslararası Seri No (Isbn) 978-605-08-0499-7

Timaş Yayınları / 2888
Eğlenceli Bilgi / Eğlenceli Dünyamız / 116
Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 12364

Timaş Yayınları

Cağaloğlu, Alemdar mah. Alayköşkü cad. No:5 Fatih / İSTANBUL
Telefon (0212) 511 24 24 - Belgegeçer (0212) 512 40 00
Posta P.K. 50 Sirkeci / İSTANBUL
E-posta bilgi@eglencelibilgi.com

Baskı ve Cilt
Seçil Ofset

100. Yıl Matbaacılar Sitesi 4. Cad. No:77 Bağcılar / İSTANBUL
Tel: (0212) 629 06 15
Sertifika No:12068

*Geographical Association, Coğrafya Derneği, coğrafya eğitimini ve coğrafya alanındaki araştırmaları destekleyen, merkezi İngiltere'de bulunan, bağımsız, köklü bir kuruluş.

© Anita Ganeri, 2007 (Metin) & Mike Phillips, 2007 (Resimleme)

© "The Horrible Geography of the World" oijinal adıyla Scholastic Ltd. (Londra) tarafından yayımlanan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

GİRİŞ

Herkese merhaba! Dünyamızın Eğlenceli Coğrafyası'na hoş geldiniz. Size şunu söylemeliyim ki hayatınız boyunca unutamayacağınız bir geziye çıkmak üzeresiniz. Bu arada, bu kadar çok kişiyi burada görmek gerçekten çok hoş. Yani, evde televizyonun karşısında ayaklarınızı uzatıp patates cipsi yiyerek keyif çatabilirdiniz. Bunun yerine bilinmezlerle dolu bir yolculuğa çıkmayı tercih ettiniz.

Yola çıkmadan önce birkaç uyarıda bulunsak fena olmaz. “Dünya ne kadar da küçük!” sözünü duymuşsunuzdur. Ne palavra ama! Dünya, aslında çok büyük bir yerdir ve bazı bölgeleri gerçekten inanılmazdır. Şaşırtıcı derecede soğuk ve buzlu ya da sıcak ve kurak. Bu gezi sırasında coşkun nehirleri aşacak ve buzla kaplı sıra dışı tepelere tırmanacaksınız. Bir ormanın içerisinde ne yapacağınızı bilemez hâlde kaybolabilirsiniz ya da bir hortum ayaklarınızı yerden kesebilir. Sonuç ne olursa olsun kesin olan bir şey var: Bu gezi ana kuzuları ve korkaklar için hiç uygun değil. Geriye tek parça hâlde dönmek istiyorsanız korkusuz ve dayanıklı olmanız gerekecek. Hâlâ elinizden geleni yapmaya hevesli misiniz? O da

ne? Yoksa evde kalmaya mı karar verdiniz? Pekâlâ, bizimle gelecekle uçağa atlasa iyi olur. Yola çıkma zamanı geldi.

Ah, neredeyse unuttuyordum. Bu gezide bize katılacak diğer çılgın gezginleri sizinle tanıştırmamızın tam zamanı. Tur rehberimiz ve gezginimiz Wanda ve bilim adamı olan çok bilmiş amcası Cliff ile tanışın. Sonuncu ve bir o kadar da önemli yol arkadaşımızı, Wanda'nın Güney Kutbu'na yaptığı son yolculuktan dönerken yanında getirdiği penguen Parky'yi de unutmayalım.

Yola çıkmadan önce yapmamız gereken son bir şey daha var: Tam olarak nerede olduğumuzu hesaplamak...

GEZEĞENİMİZ DÜNYA

Dünya, sizin için sıcak bir yuva ve kâinatın merkezi olabilir ama yapışkan bir uzaylı için o, uçsuz bucaksız uzayın zifiri karanlığında havada asılı duran minicik, mavi bir noktadır. Dünyanız mı, pardon, hayalleriniz mi yıkıldı? Aslında Dünya, Güneş etrafında durmadan dönen sekiz gezegenden, yani kaya ya da gaz toplarından biridir. Bizim küçük çaplı uzayımız Güneş sistemi olarak isimlendirilir. Bu sistem; Güneş, gezegenler, aylar ve uzaydaki başka maddelerden meydana gelir.

BU DÜNYA'NIN DIŞINDA TATİL YAPMAK HOŞUNUZA GİDER MİYDİ? BAŞKA BİR GEZEĞENE KÜÇÜK BİR GEZİNTİYE ÇIKMAYA NE DERSİNİZ? HANGİ MÜTHİŞ GEZEĞENİ SEÇECEĞİNİZE KARAR VEREMEDİNİZ Mİ? BEN SEYAHATLERİMDE ŞU TUHAF UZAY REHBERİNİ KULLANIYORUM. EVRENSEL BİR REHBER!

Muhteşem Tatil Rehberi: GEZEĞENLER

Merkür: Eğer Güneş için deli oluyorsanız Merkür sizin için uygun gezegen olabilir. Merkür, Güneş'e o kadar yakındır ki sıcaklık gündüz vakti 427°C'lik kavurucu seviyelere ulaşabilir.

Venüs: Sadece kendine çok güvenen ziyaretçilere önerilir. Venüs'ün atmosferi ölümcül derecede zehirlidir ve o kadar ağırdır ki sizi sadece saniyeler içerisinde ezerek dümdüz eder.

Dünya: Eğer bir insanıysanız Dünya sizin için kusursuz bir gezegendir. Aslına bakarsanız, Dünya, canlı kalmanız için gereken su ve havanın bulunduğu TEK gezegendir!

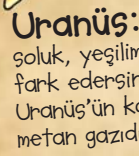

Mars: "Kızıl Gezegen" lakaplı bu gezegen pembe manzarasıyla meşhurdur. Sorun şu ki birkaç yüz tozlu, kırmızı kaya gördükten sonra orada olan her şeyi zaten görmüş olursunuz.

Jüpiter: Jüpiter'de görülecek bir yığın şey vardır. Çünkü bu gezegen, Dünya'dan 1300 kat daha büyüktür. Ne yazık ki Jüpiter'de üzerinde durabileceğiniz sağlam bir zemin yok, çünkü o sadece büyük bir gaz topudur.

Satürn: Satürn, diğer yağlı gaz yığındır ama parlak halkaları için ziyaret edilmeyi hak eder. Bu halkaların her biri milyonlarca parlak buz ve kaya parçacığından oluşmuştur.

Uranüs: Kendine has bu gezegeni soluk, yeşilimsi rengi sayesinde hemen fark edersiniz. Bu rengin nedeni, Uranüs'ün korkunç atmosferindeki küflü metan gazıdır.

Neptün: 1846 yılına kadar keşfedilmemiş olan Neptün, broşürümüzdeki en yeni gezegenlerden biridir. Saatte 2000 km hızla uçuşan rüzgârlara bakılırsa, burada hava berbat olmalı.

Burası Dünya'nın dışı!

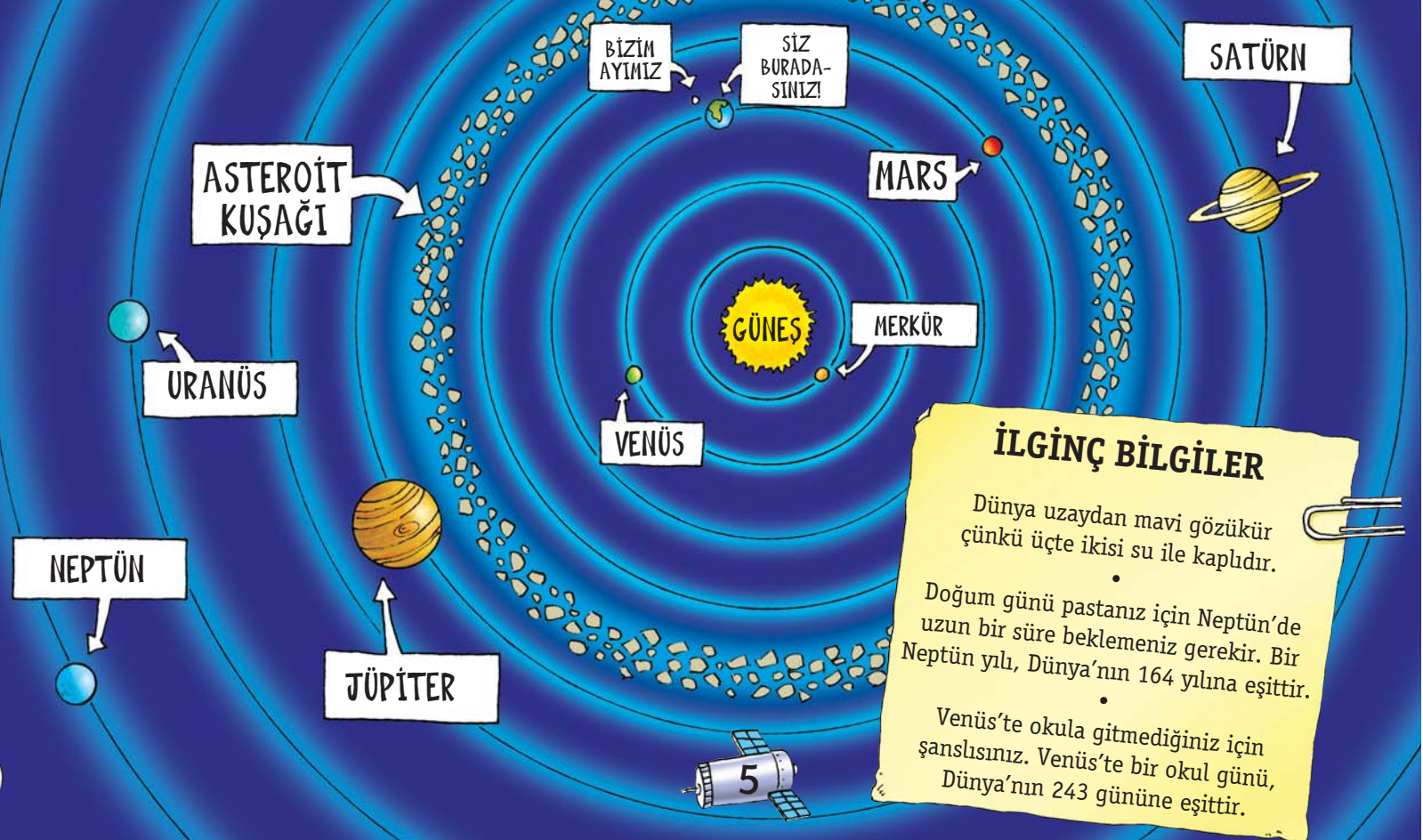

Her şey tıkır tıkır işliyor

Peki, Güneş sistemi nasıl oluştu? Dünya, bulunduğu yere nasıl geldi? Tüm bunlar o kadar uzun zaman önce oldu ki kimse tam olarak nasıl olduklarından emin olamıyor. Wanda'nın çok zeki Cliff amcası bile Dünya kadar yaşlı değil. İşte, çılgın bilim insanlarının neler olmuş olabileceği ile ilgili tahmini:

Müthiş Güneş Sistemi

İLGİNÇ BİLGİLER

Dünya uzaydan mavi gözükür çünkü üçte ikisi su ile kaplıdır.

Doğum günü pastanız için Neptün'de uzun bir süre beklemeniz gerekir. Bir Neptün yılı, Dünya'nın 164 yılına eşittir.

Venüs'te okula gitmediğiniz için şanslısınız. Venüs'te bir okul günü, Dünya'nın 243 gününe eşittir.

Korkutucu uzay maceranızdan sonra sert bir inişle Dünya'ya geri dönüyoruz. Dünya'nın sıkı-cı bir taş yığını olduğunu düşünüyor olabilirsiniz ama yüzeyi biraz kazacak olursanız bambaşka şeylerle karşılaşsınız. Yerin altında normalde göremeyeceğiniz sıcak ve hareketli bir sürü şey vardır. Neyse ki Dünya'nın iç kısmının nasıl olduğunu size göstermek için hiçbir yerde göremeyeceğiniz bir röntgen filmini ele geçirmeyi başardık. İşte Cliff amca ve Dünya'nın derinlikleri...

Gezegelimiz Dünya: Röntgen filmi

Kabuk: Bu, üzerinde yaşadığımız kısımdır. Dünya'yı tıpkı bir kabuk gibi kaplayan sert, taş tabakadır. Kabuk, kara üzerinde yaklaşık 40 km, deniz altında ise 6 ila 10 km kalınlığı ile oldukça incedir. Fakat isterseniz onun üzerinde zıplayabilirsiniz. Çok sağlamdır ve içine düşmezsiniz.

Dış çekirdek: Bir sonraki tabaka dış çekirdek diye isimlendirilir. Çoğunlukla demir ve nikelden oluşan eriyik bir metal denizi gibidir. Vay canına, çekirdeğe bak!

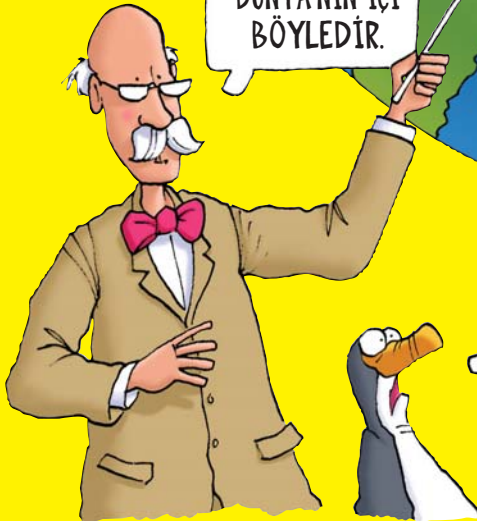
Manto: Kabuğun altında manto isimli kalın, vıcık vıcık bir tabaka vardır. Bu tabaka yaklaşık 3000 km kalınlığındadır. Derinlere inildikçe manto öyle kavurucu (1980°C'de kaynayan) bir sıcaklığa ulaşır ki kayaların bir kısmı erir. Bu eriyik kayaya magma denir.

İç çekirdek: Dünya'nın merkezindeki iç çekirdek biraz elma çekirdeğine benzer. Fakat bu çekirdek 2500 km çapında sert bir demir ve nikel topudur! Bu metal 4500°C'lik akıl almaz bir sıcaklığa sahiptir fakat üzerindeki diğer katmanların ağırlığı yüzünden erimez.

DÜNYA'NIN İÇİ
BÖYLEDİR.

ESASLI BİR
ÇEKİRDEK!

6

Çılgın kabuk yapbozu

Dünya'nın, bir kaşıkla üzerine vurduğunuz dev bir yumurta olduğunu düşünün (Tamam, bunun için hayal gücünüzü kullanmanız gerekecek). Dünya'nın kabuğu (yumurtanın kabuğu) levha ismi verilen yedi büyük ve birçok küçük parçaya ayrılmıştır. Aklınıza trafik lev-

haları gelmesin sakın. Bahsettiğimiz levhalar, mantonun üzerinde yüzen sert taş parçalardır. Levhalar başınızı mı döndürdü? Bu kadarı yeter mi diyorsunuz? O zaman Wanda ve Parky ile beraber bu haritaya göz atın:

YERLEŞTİRECEK
BİR LEVHA DAHA
KALDI.

İKİ!

MUZİP SORU

Aşağıdakilerden hangisi bir kaya çeşidi değildir?

a) Tortul. b) Volkanik. c) Sabır taşı.

Cevap: c) Diğer ikisi bir kaya çeşidiyken sabır taşı, coğrafya öğretmeninizi tanımlamak için kullanacağınız bir kelime olabilir. Tortul kayalar ezilmiş kum ve deniz canlılarından oluşur. Volkanik kayalar ise volkanlardan savrulan kayalardır. (Üçüncü bir çeşit kaya ise başkalaşım kayası olarak isimlendirilir ve yanmış ya da parçalanmış tortul ve volkanik kayalardan oluşur)

İLGİNÇ BİLGİLER

Dünya, kusursuz bir yuvarlak değildir. Tıpkı ezilmiş kocaman bir domates gibi kutuplardan basık ve ortadan şişkindir.

Dünya'nın ağırlığını ölçmek için koca bir tartıya ihtiyacınız var. Bilim insanları gezegenimizin 6000 MİLYON MİLYON MİLYON ton ağırlığında olduğunu tahmin ediyor.

SÜRÜKLENEN KITALAR

Yeryüzünün kaya parçalarından oluşan kabuğunu hatırlıyor musunuz? Bir de şunu dinleyin: Levhalar sert kaya gibi gözükebilirler fakat ayaklarınızın altında sürekli olarak hareket ederler. Yapışkan, sıcak magma tabakası üzerinde sürüklenirler. Bu da nereden çıktı şimdi mi diyorsunuz? Endişelenmeyin. Sizi uzaklara götürmeyecekler. Levhalar o kadar yavaş hareket eder ki ruhunuz bile duymaz.

Dokunaklı bir hikâye

Levhaların hareket ettiğini keşfeden kişi Alman coğrafyacı Alfred Wegener (1880-1930)'dir. Keskin gözlü Alf, bir haritaya baktığında Güney Amerika'nın doğu sahillerinin ve Afrika'nın batı sahillerinin bir yapbozun iki parçası gibi birbirini tamamladığını fark etti.

Alf, bu iki kıtanın bir zamanlar birbirine bağlı olduğunu fakat daha sonra ayrılmış olacağını düşündü. İnanılmaz! Bundan sonra diğer parçalar da yerini aldı.

Parky Dünya'nın bugünkü kıtalarının nasıl şekillendiğini anlatmak için karşınızda:

250 milyon yıl önce

Tüm kıtalar birbirine bitişikti ve Pangaea olarak adlandırdığımız dev bir kara parçası vardı. (Pangaea Eski Yunancada "tüm karalar" anlamına geliyor.) Bu karanın etrafında Yunancada "bütün denizler" anlamına gelen Panthalassa isimli bir okyanus vardı.

200 milyon yıl önce

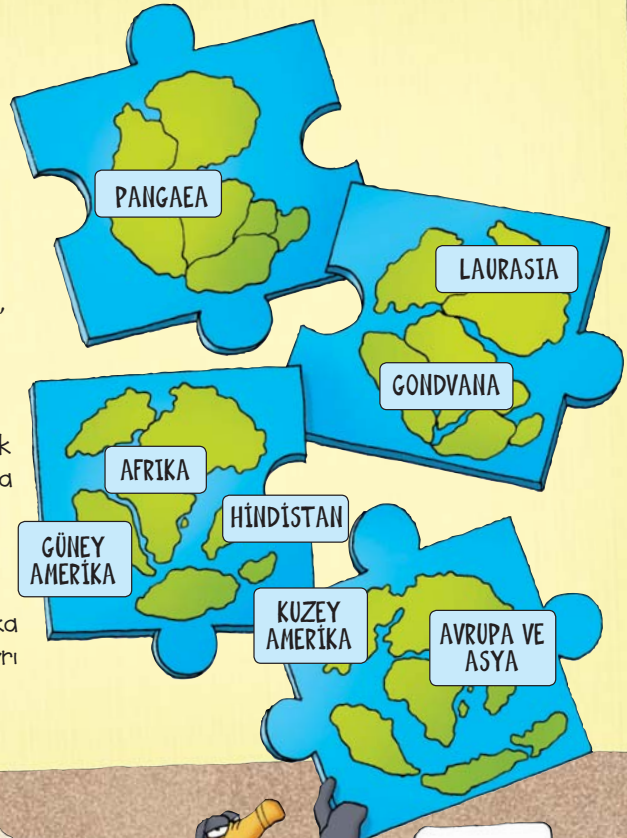
Pangaea ikiye ayrılmaya başladı. Alttaki parça Gondvana, üstteki parça Laurasia olarak isimlendirilir.

135 milyon yıl önce

Büyük Gondvana, aralarına Atlantik Okyanusu'nu alarak Afrika ve Güney Amerika kıtalarına ayrıldı. Hindistan da ayrılarak kuzeye, Asya'ya doğru ilerledi.

40 milyon yıl önce

Avustralya ve Antarktika ayrılmaya başladı. Kuzey Amerika Avrupa'dan uzaklaşıp batıya doğru ilerleyerek Grönland'ı ayrı bir ada olarak geride bıraktı.

Zavallı Alf

Maalesef, yaşlı Alf'in bu çılgın teorisine hiç kimse inanmadı. Hatta bazı coğrafyacılar onunla dalga geçtiler. 1960'lı yıllara gelindiğinde okyanusbilimcilerin* derin denizlerde

yaptıkları inanılmaz keşifler, Alf'in başından beri haklı olduğunu ispatladı. İşte bu sarsıcı bulgular:

Önemli not 1

Bazı yerlerde deniz tabanındaki iki levha birbirinden ayrılır ve kızgın, akışkan magma arada oluşan yarıktan dışarı püskürür. Daha sonra magma soğuk deniz suyuna çarptığında soğur ve sert kayaya dönüşerek yeni deniz tabanını oluşturur. Böylece deniz tabanı yavaşça yayılarak kıtaları daha uzağa iter. Bu sizce de harika değil mi? Peki ama yeni oluşan bu kayalar neden yeryüzünün büyümesine sebep olmuyor? İşte bu bir sır. Not: Bu konuda daha fazla araştırma yapılmalı.

Önemli not 2

Yuppi! Yuppi! Cevabı biliyoruz. Amma da zekiyiz! Yayılan deniz yatağını hatırladınız mı? Diğer yerlerde levhalar birbirinden ayrılmak yerine birbirine çarpar. Bir levha diğerinin altına itilir ve eriyerek tekrar yer kabuğuna karışır. Bu durum kıtaları birbirine yaklaştırır. Ve sonra ne olur bilin bakalım? Yeryüzü aynı boyutta kalır çünkü, erime çarptırıcı bir şekilde yayılmayı dengeler. Evet, aynen öyle olur. Tuhaf değil mi?

İLGİNÇ BİLGİLER

Coğrafyacılar levhaların hareketine "levha tektoniği" adını verir. Tektonik kelimesi, eski Yunancada "bina" anlamına gelen kelimedenden türemiştir.

Kömür, kıtaların ayrılışını işaret eden diğer önemli ipucudur. Buzla kaplı Antarktika'da bulunan kömür, bir zamanlar buranın sıcak ve nemli olduğunu ispatlar. Çünkü kömür sadece sıcak ve tropikal ormanlarda yetişen ağaçlardan meydana gelir.

Levhaların hareketleri ile ilgili bu dâhice fikir, Alfred'in aklına Grönland'da tatilde olduğu sırada geldi. O sırada bir buzdağının deniz üzerindeki hareketini seyrediyordu.

İNANILMAZ AMA GERÇEK

Mesosaurus, yaklaşık 300 milyon yıl önce yaşayan bir kertenkele türüdür. Küçük bir timsaha benzer ve bataklıklarda tembellik etmeyi sever. Çoktan ölmüş bir kertenkele- nin hareket eden kıtalarla ne alakası var mı diyorsunuz? O zaman hemen söyleyelim; mesosaurusun fosilleri yeryüzünde sadece Afrika'da ve Güney Amerika'da bulunmuştur. Bu da bu kıtaların bir zamanlar birleşik olduğunu kanıtlar.

OKYANUSBİLİMÇİ DERİN DENİZ ARAŞTIRMACILARININ GÖSTERİŞLİ İSMİDİR.

KARMAŞIK HARİTALAR

Daha fazla ilerlemeden önce gelin biraz haritalardan bahsedelim. Çılgın bir coğrafyacının gözlerini dört açıp karmakarışık bir haritaya bakmaktan daha çok hoşlandığı bir şey yoktur. İsterseniz deneyip kendiniz görün. Coğrafya öğretmeninizin masasına bir harita koyun ve gözlerinin nasıl da fırl fırl döndüğüne bakın. Zavalcılık... Tamam, haritalar harika dünyamıza bakmak, A noktasından B noktasına gitmek ve elbette gömülü hazineleri bulmak için son derece yararlıdır. Peki, haritalar gerçekten gördükleri kadar sıkıcı mı yoksa daha fazlası mı var? Galiba haritaları masaya yatırmanın vakti geldi.

Muhteşem Dünya Haritaları

Dünya'nın dip ve tepe noktalarından basık, dev bir top olduğundan bahsettiğimizi hatırlıyor musunuz? O hâlde, Dünya'nın top şeklindeki haritalarına küre dendiğini de anlayabilirsiniz. Fakat bir Dünya küresini katlayıp cebinize tıkkıştırmak pek de kolay değildir. İşte bu yüzden coğrafyacılar, Dünya'yı bir parça kağıt üzerinde göstermenin akıllıca bir yolunu buldular. Yuvarlak bir şekilde kıvrılmış Dünya'nın yüzeyini açtılar ve düz bir şekilde yere serilebilmek için birkaç parçasını kestiler. Bu tür haritaların havalı ismi projeksiyondur. Siz de bir portakal kabuğunu kullanarak kendi projeksiyonunuzu yapabilirsiniz. Nasıl mı?

İhtiyacınız olanlar:

Bir portakal, bir bıçak ve sağlam bir hayal gücü

TÜH!

Yapılışı:

1 Portakalın kabuğunu bir bütün olarak kalacak şekilde soyun.

2 Kabuğu bir masanın üzerine yayın.

3 Kabuğun düz bir şekilde yayılabilmesi için birkaç parça kesin.

Size hayal gücünüzü kullanmanız gerektiğini söylemiştim. Olur da işler yolunda gitmezse, bir harita projeksiyonunun nasıl olması gerektiğini gösteren şu şekli kullanabilirsiniz.